

Eörsi mélyvörös levélpapíron kap barátnéitól üzenetet. Más kor, más nemzedék. En bizony kitépett, kockás papíron kapok leveleket. Azokban szomorúság, kétségbeesés, kérések: ha már segíteni nem tudok, legalább hallgassam meg őket. Nincs munkánk, beteg a gyerekük, bandák veszik el a szociális segélyeiket, egy szobában kuporognak heten. Gondolok: szocialista, vörös volnék, hogy sajnálom őket? Mert azt tudom, hogy nem keresztényi érzületből teszem. Nem is a nemzeti érzés hajt, amikor ide-oda telefonálok, levelet írok, pénzintézmények, hogy legyen a „mi kis magyarjainknak”, hogy „ki ne haljon a magyar”. Valószínűleg a marxista méhely, a baloldali nosztalgia az, ami nem hagy nyugodni. Mert hiába tudom, hogy amit látok, az a modernizáció ára, hiába vagyok meggyőződve arról, hogy jogos egyeseknek milliókkal, másoknak pedig a nagy semmivel rendelkezniük – össze-szorul a gyomrom. Avitos baloldali? Ki tudja. Egy biztos: nem lesz belőlem jó rendszerváltó. Ahogy nem voltam jó rendszertartó se.

Mindéz arról jutott eszembe, hogy ez a mindenkit piszkáló, tenyérbemázó **Eörsi István**, aki mindig a begyében volt a hajdani rendszertartóknak, most is milyen sikeresen felkerült az új rendszerváltók – legyenek azok konzervatívok, keresztények és nemzetiek, liberálisok, szociálliberálisok, szocialisták, koraérettek vagy szenilisek – legutáltabb tíz emberének listájára. Tehetség ember. Emlékszem, hogy mennyire igyekeztek elhessegetni maguktól mint kellemetlen darazsát Kádár János oszloptartói. Most pedig fideszes heveséssel és emdeefes brutalitással, szadis fölénytel és maszopos tudomásul-nem-vétellel bánnak el vele. Megérdemli. Kutyá kellemetlen fickó. Bevallom, hogy szívem szerint én is belerúgnék. Belerúgnék azért, mert tudom, hogy vigyorog bekötött összegyűjtött műveimen, összes múltbeli, jelenkori és jövőbeni kinyilatkoztatásomon, lelkeszi modoromon. Belerúgnék, mondom, ha nem tudnám, hogy éppen erre vár. Imádná. Diadalmasan kuncogna.

Nem szeretem **Eörsi** írásait. Nem kedvelem **Eörsi** nézeteit. Feltehetőleg őt magát se kedvelném, ha ismerném, de nem ismerem. Tisztelem **Eörsi** írásait. Elfogadom a nézeteit. És ismeretlenül ismerősen nem fogok róla személyes feltételezésekkel élni. Nem teszem annak ellenére, hogy **Eörsi** hihetetlenül személyes.

Mit nem szeretek az írásaiban? Azt a publicista, azt az írói dühöt, amivel vérig és halálíg akar sérteni. De tisztelem is érte. Tudom, hogy ugyanó állja a vérig és halálíg menő sértéseket. Nem szeretem a kérélnemzetiségét. Ez a kérélnemzetiség egyszerre alapozódik egy morális kihívásra és egy doktriner elvi folyamatosságra. A morális kihívás: én megtettem a magamét. Te, ti, többiek, mit tettetek ezalatt? Én emlékezem: rád, rá, mind-

Üzenet kockás papíron

A kényelmetlen **Eörsi István**

anyjainkra. Te és ti szeretnétek elfelejteni korábbi magatokat. Az elvi folyamatosság doktrineresége abban áll, hogy elvárja vitapartnereitől, mindannyiunktól, hogy maradjon egy folyamatos, mindenre mindenkor választ adó világképünk. Ennek nem kell azonosnak lennie a tegnappal. De adjon számot ki-ki arról, hogy mivel alakította át tegnapi következetes világképét, hogyan lett abból a mai következetes világképe. Ha pedig ez a világkép szilánkokra tört, akkor szilánkokra tört maga az ember is.

Eörsi elvárta volna a konfessziót. Elvárta volna, hogy bevallják, bevalljuk, legalább magunknak, hogy mivé lettünk. Eltorzult alkatunkat, zsákutcás városainkat és falvainkat, labirintus irodáinkat. Miért várjuk el a munkanélkülivé vált, semmit se értő szerencsétlenektől, hogy szembenézzenek a „rendszerváltással”, hogy bevallják maguknak, nincs rájuk többé szükség, amikor mi, az akkor is felül lévők nem tesszük ezt meg. Tiszteletre méltó kérdés. Igaztalan. Igazságtalan, amennyiben az elmúlt rendszer embereit, mindannyiunkat csak csinálóként és kiszolgálóként tart számon. Nagyjainkat bukott erkölcsi hősként. Nem szeretem ezt a kérdésseltevést, ahogy nem szerettem Csurkától se, aki hasonlóképpen beszélt Monorligeten 1985-ben. „Kádárt uralomra jutása pillanatától árulónak, majd tömeggyilkosnak tekintettem, rendszerét pedig – bármennyire finomult is a kín az évtizedek során – olyannak, amelyet érelmeszesedéses kimúlásáig születésének ocsmányi körülményei határoztak meg” – írja 1991-ben. Majd felidézi '78-as versét: „Azóta másképpen élek. / Kinőtt belőlem is a gyom. / Gyilkosok között fűtőrések / s tudom, hogy tudják, hogy tudom.”

Vitatkozom vele. Vitatkozom ezzel az elszánt „negyvennyolcas” állásponttal, amely '67 után is gyilkosnak mondotta a királyt. Mert I. Ferenc József apostoli uralkodónk is gyilkos volt. És Jókai Mór kiegyező. Kiegyezett az ország is. És én ezt a kiegyezést természetes folyamatnak tartom. Nem szeretem. És nincs mit kezdenem a hatvanas-évek második fele után azokkal a „kossuthistákkal”, „negyvennyolcasokkal”, akik a dologban nem láttak egyebet, mint a kín finomultát. Kevesen utálták nálam jobban a Kádár-rendszert. De nem vagyok hajlandó gyávanak és megalkuvónak, kiszolgálónak és pincérnek minősíteni mindazokat, akik mellesleg a rendszer ellenében vagy attól túrtan felépítettek egy másik országot. Elszántan és harcosan védelmeztem ezt a „pincér-nemzetet”, és megértőbb vagyok Illyéssel vagy Déryvel, Németh

Lászlóval vagy Csoórral. (Megértő? Látom, hogy kompromisszumaik hogyan tették tönkre műveiket. Jobban büntették őket magukat, mint ahogy mi, az utókor büntetjük őket.)

Jogosnak tartom, hogy **Eörsi** megértőbb legyen Lukács Györggyel. (Félreértés ne essék: nem egy Németh Lászlót szeretnék becsérélni egy Lukács Györgyre, nem egy engedményt egy másikra. Nem azt szeretném, hogy én megbocsátok a te emberednek, te bocsáss meg az én emberemnek, és lesz egy jól használható történelmünk. A történelmünk olyan ember viselkedésekből és olyan művekből áll össze, amelyeken se egyszerű ítélekkel, se megbocsátással nem lehet túllenni.) Természetesen **Eörsi** eléri sorsa. Mint az elmúlt rendszer iránt nosztalgizót bélyegzik meg. Szeretem ezt az országot. Itt mindig tanul az ember.

Meghatároztam tehát különbségünket. De mindentől függetlenül nem hallgathatom el, hogy rokonszenvezem **Eörsi** magatartásával, és elfogadhatatlannak tartom az ugyanilyen kindulópontú Csurka Istvánét. Miért? Azért, mert **Eörsi** amit mond, ír, nem a hatalom védettségéből, nem a kitaszítás erejével teszi. Elmondja a személyes véleményét. Nem szeretem. Én is elmondom. Nem szereti. Ennyiben maradunk. Sajnos, a különböző pártok könnyűlovas publicistái és vértés írói, filozófusai nem maradnak ennyiben. „Ha te így gondold, nem vagy magyar!” „Ha te ezt állítod, nem lehetsz liberális!” Ki a magyar? Természetesen ő és a pártja. Ki a liberális? Nyilvánvalóan ő és a pártja. **Eörsi** ezt nem szereti. Sőt abban éli ki magát, hogy megfricskázza nemcsak a kormánypartit urakat, de saját pártjának nagy tekintélyű vezetőit is. Elbűcsűzik T. G. M.-től, odaszúr Kis Jánosnak, röhög Konrád Györgyön. Nem szép tőle. Hol marad a tisztelet és a klán-együttérzés? Az istennek se tudja megtanulni, hogy pártfegyelm is van a világon, hogy nem kezdjük a saját pártunkat szekírozni, amikor az éppen imádkozni kezd, gyón és áldozik, amikor nemzetmentővé változik. Nem röhögszünk a liberális Fideszen, amikor folytatja az MDF józan külpolitikáját. Tessék itten komoly arcokat vágni: T. G. M. református nemesi érzelmei nem akármik.

Van néhány történet, amelyet irigylek **Eörsitől**. Ezek maradnak meg leginkább. Bár én is tudtam volna Donáthról szóló kis írásomba egy igazi Donáth-mestermunkát becsempészni. **Eörsinek** sikerült. „Milyen ember volt Kádár fiatal korában? – kérdeztem egyszer Donáthot –, te ismerted, hiszen együtt láktál vele.” Ferenc lassan, tűnődve válaszolt, hosszan el-

nyújtotta a szavakat, ahogy szokta, ahányszor különös gonddal vetette latba mondandóját: „Nééézd, a Jáááá-áános” – majd megállt, és a definíció keménységével újraformálta a mondatot: „A Jánosnak nem volt tüke.” Meglepo állítását bizonyítandó elmesélte, hogy egyszer – már hónapok óta nem láttak nőnemű lényt – felkereste őket egy fiatal elvtársnő, fontos üzenettel. „Mármost – mondta Ferenc – az ember az ilyesmivel nem él vissza, elvégre az elvtársnő az életét kockáztatta ezzel a látogatással, no de azért amikor indul kifelé, akkor az ember utána néz, nem igaz?” Helyeseltem. „Hát a János – mondta Donáth –, a János nem nézett utána, fiatal korában sem érdekelt az ilyesmi.” Ezzel aztán Donáth – és **Eörsi** – mindent elmondott nekem az illegalitásról, a börtönről, és arról, hogyan válhatott Donáth az ellenzéki csoportok békítőjévé. Embereket látott maga előtt. Megítélte őket, de nem ítélte el. **Eörsinek** Shakespeare jut eszébe Donáth történetéről. Igaza van. Shakespeare tudott így egyetlen belépővel egy embert jellemezni.

Eörsi professzionista publicista. Ember és magyarnarancsos ifjú legyen a talpán, aki nála élesebb vágásokat helyez el valakin. A hivatásos publicista sokat ír, de valójában egy-két cikkért, egy-két mondatért emeli fel a tollát. A sok-sok betű arra szolgál, hogy mintegy megtévessze az ellenfeleket, hogy saját szavaiból, mondataiból egy olyan nyelvet alkosson, amely az olvasót azonnal rá emlékeztesse. Ahogy egy író, egy publicista öregszik, úgy akar menekülni már saját nyelvéből. „Mi is, idősebbek, akik ama régiebb nemzedékből jöttünk, mennél tovább haladunk a korban, annál zavaróbbnak érezzük a szavakat, melyek magunkból, a saját egyéniségünkől jönnek tollunk alá: mint ahogy zavaró a zúgás vagy csengés, mely saját fülnkből jön, mikor valami fontos üzenetre vagy felénk hangzó zenére akarunk inkább figyelni. A műre akarunk inkább figyelni és nem önmagunkra...” írja 1933. október 16-án Babits. **Eörsi** nem öregeedett. Egyénisége a műve, műve az egyénisége. **Eörsi**-publicisztikát ír. Hitvitázó, aki le akarja győzni a másik hitvitázót...

A publicista **Eörsi** sohasem vív kiéleztelen kardokkal, egyetlen párbaja se végződik megegyezéssel, jegyzőkönyvvel. De mint gyakorlott vívó várja az igazi ellenfelet és azt a lehetőséget, hogy mestervágásait bemutathassa. Bármennyire is a publicisztika korát éljük, **Eörsinek** nem könnyű komoly ellenfelet találni. A publicisták ki is térnek egymás elől. Hiába próbálja megvágni Esterházyt –

„Ne finnyáskodj, Péter!” –, az ellenfél láthatatlanul kitér. Gazi és még egyszer Gazi kínálja fel elegáns könnyelműen párbajra magát. Csak lehet-e T. G. M.-et ezekben az ügyekben komolyan venni? Így mestervágást csak Debreczeni József tud ejteni Göncz Árpád védelmében.

„Liberalizmus MDF-módra” – írja Debreczeni 1992. tavaszi, a köztársasági elnököt támadó cikkére a választ. Debreczeni ekkor publicista pályájának csúcspontján állt. Nemcsak saját pártjában, de a közvélemény-formáló értelmiség jelentős részében az a vélemény alakult ki Debreczeni sorozatos publicisztikai kapcsán, hogy itt egy valódi tehetség kér helyet, aki azon a páston kíván harcot vívni, amely az igazi publicisztika pástja. Nem burkolózik magyar fórumos, újmagyarországi szókódokba, nem használ mérgezett tört. Mint Laertesnek, van valóságos sérelme, hajlandó is érte megküzdeni becsülettel. Nem szégyene Hamletnek, ha kiáll ellenében.

„Göncz Árpád téved, amikor azt hiszi, hogy létezik. Valójában Antall József találta ki őt egy híves, borongós ősi nap, amikor beült hozzá az unalom.” Így kezdi **Eörsi** Mestervágás. Nem Debreczenit vágja meg, hanem a mögötte álló, Laertes vasát méreggel kenő királyt. Becsülöm ezt a vágást. **Eörsi** rábizonyíthatja Debreczenire, hogy nem azért kap tőle találatot, mert rosszul vívott, hanem mert egy olyan interpretációt fogadott el, tett magáévá, amely hazug és tisztességtelen. Debreczeninek ugyanis nem lehet arról fogalma, hogy kinek, mikor és miért jutott Göncz Árpád, és a mérgezett változat nem származhat mástól, mint a Debreczeni mögött rejtkezű Antall Józseftől. Mestervágás ez azért, mert **Eörsi** előre látja, hogy mit ér az MDF-liberalizmus, hogy a „liberális laertesekre” pontosan addig tartanak igényt a hatalom claudiusai, amíg le kell szűrni ellenfeleiket, legyen az a köztársasági elnök, a televízió és a rádió elnökei, vagy éppen az MDF-dúvad Csurka István. És minden tisztelem **Eörsi**é, aki a második bekezdésben visszafogja a kardját: „Legalább azt elismerhetné Debreczeni, hogy ez nem volt szép tőle.” Nem kér tőle többet, mint mindannyian. Sajnálja. Nem lenézően, nem fölényeskedve. Valóban sajnálja. Mintha megérezné, hogy Debreczeni ezzel a cikkel kizárta, halálra ítélte magát. „Fiatal vagy te még a halálra!”

Fene tudja, hogy kacagunk-e még **Eörsi** publicisztikáin. Ahogy ő komorul, úgy vagyunk mi is egyre komorabbak. Igaz, nem röhögszünk és idézgetünk Esterházyból, Váncsából, Megyesiből se. Meggonoszodtunk. Emlékeztem **Eörsinek** egy régi fordítására. Fellapoztam.

„Falamon függ egy japán famaszka, / Egy gonosz szellemé arannyal befestve. / Résztvelem nézem / Homloka kidagadt ereit, melyek jelzik, / Milyen megerőteltő gonosznak lenni.”

Lengyel László